

Processes of Culturological Adaptation of Natural Phenomena to the Traditional Models of Knowledge: The Case of the Demonological Entity Called the “Water Bull” (Based on the Material from the Bulgarian Regions of Montana and Vratsa)

Rossen Rossenov Malchev

In the collective memory of communities from various villages in the Western and Northern Bulgaria the idea about the chthonic entity called the water bull is kept alive. The most developed and preserved beliefs about this creature have been found among the inhabitants of the villages nearby the Pastrina Mountain, in the North-West administrative regions of Montana and Vratsa.

The analysis of the texts on the water bull and its water source shows that local communities have adapted the facts from the natural environment to their models of knowledge by using the established thesaurus of traditional concepts and ideas. In this way, the actual hydrological processes have been encoded through the use of folkloric and mythological models, and the knowledge about different stages of local and regional karst history is preserved.

Keywords: water bull, folklore thesaurus, demonology, chthonic creature, hydrology, karst history

The relationship between folklore and religion in the traditional Bulgarian culture is broadly studied. It covers practically all the main elements of folklore discourse, although it has been mainly focused on the principles of functioning and the ways of structuring the conceptual picture of the world in the Bulgarian folklore.

In this study, we will discuss the ways in which the folk mentality adapts the facts from the natural environment to the traditional patterns of knowledge by incorporating new phenomena into the preexisting thesaurus of ideas by using the means generated by the tradition.

Our attention is directed to the narratives about the water bull – a creature from the traditional folk demonology of the communities inhabiting the western part of the Bulgarian ethnic territory – the area in which the ethnographic materials discussed here have been collected.

1. Review of ethnographic sources

The ideas and beliefs about the demonic creature called the water bull (Bulg. *воден бик*) in Bulgarian traditional culture have been the subject of scholarly analysis since relatively recent times – the 1980s. However, the first ethnographic testimonies about this creature were published in Serbia and Bulgaria more than 120 years ago. A brief statistic of the Bulgarian sources we have studied has shown that the water bull is the protagonist of 36 relatively complete folk narratives and folk literary texts, as well as of the numerous fragments and texts of different kinds which bear contextual significance.

From the perspective of historical geography, the phenomenon of believing in this specific demonic creature is present within the local communities inhabiting a broad ethno-cultural area in the central and western region of the Balkan Mountains. The ethnographic testimonies about the water bull originate mostly from the western and northern parts of the Republic of Bulgaria (Malchev 2001, 2006, 2011) and the eastern parts of the Republic of Serbia (from the Morava River eastward) (Radenković 1998; Trubarac Matić 2016a, 2016b).

The corpus of ethnographic materials discussed in this study is based on the testimonies collected in the villages located in the foothills and the semi-plane areas of the Montana and Vratsa regions in the Republic of Bulgaria (see the map in the App 10). They are considered as a standpoint for further comparative research of other materials from the Bulgarian ethnic territory for two reasons:

Firstly, the decision about the research model depends on the series of findings and our publications about the phenomenon of the water bull. In this respect, the group of prose texts from the regions of Montana and Vratsa is of special interest.

Secondly, the collected narratives about the water bull and related water sources display different levels of comprehensiveness regarding the plot type. In this respect, the materials collected in the above mentioned areas are greatly revealing.

It should be emphasized that the plot type of the narratives about the water bull (the so-called basic plot type) is pretty the same (with few exceptions) and this uniformity is significant if we bear in mind a great number of

existing variants and literary works and, also, the vast geographical area in which the variants have been collected.

2. Scholarly works about the water bull based on the testimonies from the region of the Central Balkan Mountains

The water bull appears in a considerable number of folk narratives and folk literary works. However, it has been the object of few scholarly studies. The majority of the collectors of Bulgarian folklore materials, the compilers of specialized collections of belief narratives about demonic beings, and authors of articles written on the topic related to narratives on the water bulls, have expressed their opinions about this chthonic creature only sporadically, with short remarks within the footnotes.

As the amazing homogeneity of the texts about this chthonic creature – noticed both in the basic narrative plot and at the level of specific details – can be significant for its deeper understanding, it provokes sporadically the interest of the research community. The Bulgarian researcher Prof. Todor Mollov has a heuristic approach to problems of this type. In his article “The Kyustendil Valley Through the Optics of the Bulgarian National Christian Cosmology”, he analyzes, on a regional level, the processes of mutual penetration and interaction between the Bulgarian paganism and the Orthodox Christianity after the christianization of Bulgaria in the second half of the 9th century, taking as the example the testimonies about the water bull (Mollov 2004: note 9).

A particularly important research on the topic of the beliefs in water bulls in the region of the Central Balkans, and the narratives about them, are presented in the article of the Serbian scholar Prof. Ljubinko Radenković, published in Russian: “Водяной бык в преданиях балканских славян” (Radenković 1998). This article shares some ideas with our more general theoretical considerations on the water bull. The information concerning a great number of ethnographic data about the beliefs in water bulls collected in Republic of Serbia can be found in the bibliography of the above mentioned article of Prof. Radenković (Radenković 1998: 445–446).

3. Pastrina Corpus about the water bull and its water source

3.1. Texts with the basic plot type

The central area in which the beliefs in the existence of the water bull have been found are the villages situated in the foothill and the semi-plane areas to the north and east-northeast of Pastrina Mountain in the regions of the Montana and Vratsa districts. In the folk culture of their inhabitants, the clearest testimonies of the appearance, habits, dwelling places and harmful activity of this chthonic creature are preserved. Detailed descriptions of people's attempts to deal with it and the results and consequences of their victory over the water demon are described (Appendix 1–7).

The existence of the water bull in folk demonology in villages around the Pastrina Mountain is not surprising, since there are numerous other chthonic creatures (*сѣтвери*) in this area: “karakondzhuli” (bogies), “tentsi” (vampires), “paltenitsi” (vampires), “saybii” (masters, household spirits), “mamnitsi” (demonic birds, witches), “brodnitsi” (vampires, withches), “samodivi” (fairies), and others. The content of the narratives protagonized by the water bull allows this demonic creature to be identified as a separate being from the local folk demonology by the following features: name, appearance, habitat, time of activity, relationship with the society – damages and struggles, results and consequences of the fight, evolution of the belief in the water bull within a broader folklore context, presence or absence of ritual or religious sanctions imposed by the Orthodox Church.

1. The name of the creature is stable – water bull. (App. 1–7)
2. The ideas about the appearance of the water bull are also comparatively uniform. The informers are unanimous about its particular size, although there are different ideas about its color. In the majority of testimonies, it is referred to as black (App. 1, text 2; App. 4, text 1, text 2), in one case it is described as gray (App. 1, text 1), and in another one – as red (App. 3, text 1). One text describes the water bull as an invisible being (App. 7, text 1).
3. The character's description is complemented by information about its skin, horns, and the kind of sounds it produces. Its skin is smooth (App. 3, text 1; App. 4, text 2), the horns – pointing straight ahead (App. 1, text 2; App. 3, text 1); it roars like a beast (App. 1, text 2; App. 4, text 1).
4. The constant dwelling place of this demonic being is water – a spring or a water basin fed by a spring (App. 1–7). It is believed that the water bull is the master of the spring (App. 3, text 1; App. 4, text 1; App. 5, App. 1).
5. The other characteristics of the water bull are in direct connection with its habitat – with a pronounced chthonic nature – which defines it as

a water animal. It cannot live in the dry (App. 3, text 1; App. 4, text 1; App. 4, text 2), it hides from the sun (App. 3, text 1), it eats like a fish from water itself (App. 4, text 2), and breathes with gills (App. 4, text 2).

6. The time of activity of the water bull also emphasizes its netherworld origin. It appears just before the sunrise (App. 1, text 2, text 3), after the sunset (App. 1, text 1), at night and at noon (App. 1, text 4; App. 3, text 1; App. 4, text 1) – the sunrise, the sunset and the noon are border points in the folklore-mythological concept of the day period.

7. The water bull causes two types of damage: it affects the normal reproduction of bovine herds and it threatens directly the existence of the society.

The first kind of damage is described in all the texts of the main corpus of narratives. It is expressed in a physical victory over domestic bulls after bloody fights and fertilization of domestic cows (App. 1, text 1; text 2, text 3; text 4; App. 3, text 4; App. 4, text 1, text 2; App. 5, text 1, text 2; App. 7, text 1). The cows, however, give birth to incomplete calves, which die quickly, unable to live out of water (App. 3, text 1; App. 4, text 1).

The actions of the water bull also harm directly the village community by causing floods (App. 4, text 1; text 2).

8. The attitude of the people towards the water bull is markedly hostile and determines their active efforts to destroy the bull. They place iron on the horns of the domestic bulls (iron hay pitchfork) to help them fight the water bull (App. 1, text 2, text 3; App. 3, text 1; App. 4, text 1, text 2; App. 5, text 1; App. 7, text 1). With different materials, most commonly a wagon wheel, millstone, wax and wool (rugs, clothes), stones and earth, they clog the spring of the netherworld being (App. 1, text 1, text 2, text 3; App. 2, text 1; App. 3, text 1; App. 4, text 1, text 2; App. 5, text 2).

9. The victory over the water bull causes the disappearance of its water dwelling from the village area. The water reappears in the form of a new spring in another village. In the majority of cases, the demonic character is considered to be killed – a testimony of which is the flow of “bloody” water (App. 1, text 3; text 4; App. 4, text 1, text 2; App. 5, text 1). In other cases, however, the water bull is just expelled and appears as the saybia (master) of the new water source. This plot development is observed in folklore narratives (or literary works based on folklore texts) collected in the villages nearby the Pastrina Mountain. This fact is important for highlighting the specificity of the Pastrina corpus about the water bull and its habitat.

10. Regarding the place where the water springs again after the defeat of the water bull, the folk texts are divided into several groups. In the prose texts from Zamfirovo and Stubel, the new spring appears only in the village of Palilula (Montana District) (App. 1–2), while in narratives from Galatin (Vratsa District), only in the village of Beli Breg (Montana District) (App. 4).

Both locations are mentioned in the narrative from Lipen (Montana District), according to which the water springs in Palilula and Beli Breg at the same time (App. 3).

Another important route of the water is one from the town of Krivodol to the village of Baurene (Vratsa District). The name of the Baurene area in which the new spring appears draws a special attention – once again, it is “Palilula” (Bulg. *Palilula* – to light a pipe). This fact immediately raises the question about the nature of the relationship *water bull* – *new spring* – *Palilula* hydronym. The imaginary extension of the Krivodol – Baurene line leads to the village of Lesura, where a narrative about the water bull has also been found (App. 5, text 2). The Krivodol – Galatin – Lesura (Vratsa District) route, on which passes the current trunk road, is not to be neglected either.

The underground stream Dolna Verenitsa – Voynitsi (Montana District) is located in an area situated immediately to the west of Pastrina Mountain and beyond the river Ogosta (App. 4).

11. There are some testimonies in the Pastrina corpus in which the belief in the water bull oscillates. They are recorded only in the village of Galatin (App. 6, text 1, text 2).

12. In the narratives from the Pastrina region, there is no evidence that the Orthodox Church issued ritual or religious sanctions regarding the water bull or its dwelling place. This is a constant feature of the texts with the basic plot type protagonized by the water bull.

In general sense, the immanent qualities of the water bull – a creature from the narratives of the Pastrina corpus – can be formulated in the following way:

1. It is a demonic creature of a male type.
2. The forces of the water bull and the flow of its water dwelling are in a dynamic equilibrium. Wounding or killing the bull leads to a reduction in its power and the disappearance of water.
3. The chthonic creature has a huge, indomitable energy, incomprehensible by the human mind.
4. Its behavior towards the society is aggressive and destructive – on the one hand, it hinders the normal reproduction of bovine herds, on the other hand, it directly threatens the life of the human community (flood).
5. It is a bearer of a huge fertilization power, but its offsprings do not survive out of water.
6. The time of its activity is mainly in the morning and in the evening hours when the cattle go out or come back from grazing. Rarely, it happens at night and at noon.
7. It has blood, like any mammal. This is the weak point of the water bull. The leakage of blood causes its weakening and/or death. There is a

direct connection between the blood leakage of this chthonic creature and the color and flow of its water spring.

8. It can be defeated by a man-made iron blade – a hay pitchfork, a skewer, a lance – by which it can be kill or tamed. An analogy can be drawn with the iron spear, skewer, lance with which Holy Great Martyr George the Victorious kills the dragon both in canonical Christian and in popular Christian legends. The similarities and differences between the two storyline types will be discussed further on in the study.

9. It moves on underground waterways. The water that is ruled by it springs in another place, already “tamed.” In some cases, the bull is also the owner of the new water source.

It is evident that the characterization of the water bull, as a character from the folk demonology of the villages in the foothills of the Pastrina Mountain, cannot be carried out without the analysis of the folklore concepts and beliefs about its water source. This unbreakable connection found in the analyzed narratives, obliges us to relate the available folklore facts to the actual hydrological situation in the so-called Pastrina karst pool.

The Pastrina Mountain is located in the Pre-Balkan Mountains and it is a part of the Balkan Mountain range hydrogeological region. Its karst water is formed in the carbonate deposits of the Upper Jurassic. These are crack-karst, non-pressurized ground waters that are fed only by precipitation – by surface infiltration. Due to the exposed part of the aquifer, the water is poorly protected from external pollutants.

The geological structure of Pastrina directs the underground water flows towards north, east and south. Some of them supply several large karst springs, the most famous of which are those in the villages of Palilula and Dolno Belotintsi (Montana District). Others are drained by the Ogosta, Shugavitsa and Botunya rivers (Antonov, Danchev 1980: 143–145).

The karst nature of the Pastrina Mountain is reflected in the narratives about the water bull and its spring in a specific folklore-mythological way. However, in those narratives can be noticed the presence of elements related to objective facts, which are made through many years of practical observation of the local inhabitants (Apps. 4, 5).

In the past, a part of the cracked-karst unpressurized underground water formed in the Pastrina Mountain appeared on the surface in the form of karst springs in the areas of the villages of Zamfirovo, Stubel and Lipen (Montana District), Krivodol and Galatin (Vratsa District). After the redirection of these waters for natural reasons and/or as a result of the activity of local inhabitants (pressing with wool, wax, earth), the water sprang on the zone of the villages of Palilula and Beli Breg (Montana District), and Baurene (Lesura) (Vratsa District).

The possible underground streams are outlined in the folk texts:

1. Karst underground water route from the village of Zamfirovo to the village of Palilula (Appendix 1);
2. Karst underground water route from the village of Stubel to the village of Palilula (Appendix 2);
3. Karst underground water route from the village of Lipen to the village of Palilula and the village of Beli Breg at the same time (Appendix 3);
4. Karst underground water route from the village of Galatin (through the village of Gradeshnitsa) to the village of Beli Breg (Appendix 4);
5. Karst underground water route from the town of Krivodol to the village of Baurene (and eventual extension to the village of Lesura) (Appendix 5);
6. Karst underground water route from Vratsa to separate villages, north of the city (Appendix 6);
7. Karst water route from the village of Dolna Verenitsa to the village of Voynitsi (Appendix 7).

3.2. Texts with a similar plot Water bull – Dragon

Close to the pre-Balkan parts of Montana and Vratsa – the region with the strongest belief in the existence of the water bull (the main object of our research so far) – there are traces of a similar plot, but protagonized by chthonic creatures of a dragon type.¹

Two narratives collected in the Balkan village of Leskovets (one of which refers to the neighboring village of Kotenovtsi), direct the research interest to the Balkan part of the Berkovitsa and Chiprovtsi municipalities in the Montana region of the Republic of Bulgaria, where the custom of “Pursuit of the Dragon” (*Гонене на змей*) is traditionally practiced even to the most recent times (see Malchev 2013).

One text was recorded while collecting materials about the local demonology, in which the basic plot type about the water bull can be noticed: “In the water source there lived a netherworld being. Because of the damage it caused, people killed it. The water turned red first, but then it disappeared and soon sprang in another village – as a rule, it happens downstream the river common to both settlements” (Appendix 8: The *zmey* from the village of Kotenovtsi and the origin of the spring in the village of Leskovets). In the cited example, the villages of Kotenovtsi and Leskovets (Montana District) are mytho-geographically bound, as they are located in the basin of the river

---

¹ For the relationship between the water bull and a serpentine chthonic creature called *ala/lamia* see Radenković 1998: 442.

Zlatitsa (a right tributary of the river Ogosta), with its first spring in Kotehovtsi and the second one in Leskovets.

It should be emphasized from the beginning that the legend was recorded in Leskovets – the place where the water appeared after the killing of the aquatic creature. It also reveals the “dragon phase” in Kotehovtsi. The respondent claims that she has no relatives in Kotehovtsi and that she has learned about the Kotehovtsi dragon in Leskovets, because the story was related to the local big spring which was later captured and turned into a village fountain.

The second legend has a contextual value for the present discussion. It was recorded during the inquiries about the calendar-ritual cycle of the spring period – precisely, of the celebrations of the St. George’s Day.

It is a local folk version of the well-known Christian legend about the struggle of St. George the Victorious with the dragon, and it would remain outside our interest if it did not refer topographically to the same water source as in the first text – the fountain in the village of Leskovets (Appendix 9. *The legend about Saint George and the Dragon from the village of Leskovets*).

Similar processes of adoption, assimilation, and local adaptation of universal (in this case, Christian) legendary plots, topographies and characters are not unusual in Bulgarian (and not only) cultural practice of the pre-modern times. It is important here to notice the semantic connection of the dragon (appearing within a plot similar to the one typical for the water bull stories of the Pastrina corpus) with the dragon-fighter, St. George the Victorious.

However, the cult of St. George in the mountainous part of today’s Montana Region (Berkovitsa and Chiprovtsi municipalities) has some endemic characteristics which distinguish it from those in the neighboring and more distant regions. These include the placement of the consecrated grounds in the village graveyard (a sign of a dominant commemorating aspect in the cult of St. George),² and the direct link of the custom called the “Pursuit of the Dragon” with the places consecrated to Saint George³.

The comparison between the water bull of the Pastrina narratives and the dragons from the Leskovets texts shows that they have significant similarities both at a character and at the plot level:

1. Both creatures personify demonic element of a male type.
2. The size of their forces is tied to the condition of their dwelling place.

---

² The ground consecrated to the Great Martyr George the Victorious (*Оброкът*) in the village of Kotehovtsi is situated in the village graveyard.

³ The pursuit of the dragon in the village of Martinovo (Chiprovtsi municipality, Montana District) starts from and finishes in the consecrated ground dedicated to the cult of St. George.

3. Their behavior towards the society is aggressive and destructive.
4. They have blood – which is their weak point. There is a direct connection between the blood leakage of the chthonic characters and the color and flow of their water spring.
5. They can be defeated with an iron blade. It tames or kills them.
6. The water that is ruled by them springs in another place, which is already “tamed” (captured) by people in the form of a fountain.

***

The analysis of the folk narratives from the Pastrina cycle about the water bull and its water source shows how the folk mentality adapts the facts from the natural environment to the traditional models of knowledge by using the already established thesaurus of traditional means and concepts and by codifying the real local and regional hydrological processes in a folklore-mythological way – thus preserving the knowledge of the past stages of the karst history of Pastrina Mountain.

Close to the pre-Balkan parts of Montana and Vratsa in the Republic of Bulgaria, where the belief in the existence of the water bull is the strongest, there are traces of a similar plot, protagonized by a chthonic creature of a dragon type. The loci of the dragon activity are the water sources of the Balkan Mountains, the settlements in Berkovitsa municipality of Montana region. The struggle against the dragon is carried out through the male custom called the “Pursuit of the Dragon”, linked to the folklorized Christian cult of St. George the Victorious as a dragon-slayer.

The gradual process of conceptualization and mastering of the devastating male demonic creature – the owner of the water source and the master of the water balance – provides conditions for creating multiple ideas about neutralizing it. The dragon represents a bull (demon) in development, because the human community is always in a state of mental development. The ways of salvation from the bull and from the dragon differ because they belong to different evolutionary stages of mastering and conceptualization of the natural power.

Appendix 1

Karst water route from the village of Zamfirovo to the village
of Palilula Village of Zamfirovo, Berkovitsa municipality,
Montana District

1.1. Зад Раян кладенец имало по-нататм тръстонъ и излязля голема вода, и воденичка по-надоле имало. На името на Раян, он е бил турчин – и герано, и воденицата е била негова. Сега е геран, а ено време

извор е било. И там излазял бик или бивол. Излазил е некакъв като бик и е бил воден. Сив е бил. Голем е бил. Живел у герано. Като се зададе стоката от паша, на залез слънце, он ги среща и се бори със селски бик и го побеждава. Гонил ора и крави. Оно си е било диво животно, като е водно. И ората точило с восък правили и го затъкнали изворо. И земат, та затиснат с камъне, тръне и водата изчезнала. И пробила и излезнала ча у Палилула. С водата и бико излезнал у Палилула – селото.⁴

1.2. Ено време много говеда са одглеждали. Всека къща по две-три говеда. А селото осамстотин къщи е било. Имало говедия. По онова време ги пасли двама: единият Нов Петко, а и Геко Диманов.

Тогава излазил воден бик и се е бил с говедията и ги убива. Сутрин, преди изгрев ги затече говедата, кога излазат на паша, и праи борба. Оно било големо и черно. Рогите му били прави и све напред. Ревало като звер. Заплождал е крави и излизали диви телета. Като го роди кравата телето, оно пийне млеко и оно пойде и избега у гората.

И тогава Нов Петко и Геко Диманов са пушили два други бика от селските и са им турали остри жезела на рогите. И са го намушили и се е гмурнал у водата и не е излизал. И тугива са затиснали и излезнала водата у село Палилула.⁵

1.3. Селото се е казвало Гушанци, що се е гушило у една падинка. Преди да се разрасне е било в месноста „Сарайо“. Там е било старото село. Удобно е местото. Имало е един бунар в таа месност „Раян геран“, дека е старото училище. Нади него е гробището и оброко на Свети Ѓьорги, а поди него – черковата. И е имало от водата ена воденица с един камик. По наше време на Раян геран одеа за вода Трнячковчане от Трнячкова маала и Сарайската маала.

У тоа геран имало един воден бик. Сутринта са минали на паша селските говеда. Он излезнал и убодал воло. Научат се нашите ора и му направат на друг вол железни роги и се собрали и оня го убол водни бик. И водни бик се скрил у водата и она пошла крвава. Земат тугива ено точило от кола и намотано с волна и набито на изворо и водата липсала. Излезнала в село Палилула. Там има мелница, дека е излезнала водата.

⁴ Archive of the Institute of Folklore (AIF) II No. 182: 89. Respondent: Raina Georgieva Moskovska, born 1899 in the village of Zamfirovo, Montana District, without education, occupation agriculture. Recorded by: Rossen R. Malchev on July 19, 1983 in the village of Zamfirovo.

⁵ AIF II No. 182: 90. Respondent: Grozdan Denkov Manyuv, born 1923 in the village of Zamfirovo, Montana District, education 4 gr., occupation agriculture. Recorded by: Rossen R. Malchev on July 19, 1983 in the village of Zamfirovo.

При Раян геран е бил старио сарай. Там са се явявали у потайно време свекакви гяволе. Гяволо се праи на гъска, патица и чапа, чапа на Раян геран.⁶

1.4. В Транячковата махала, част от село Гушанци [дн. Замфирово, обл. Монтана – бел.зап. – Р. М.], едно време текло от един извор много вода, колкото за един воденичен камък. Водата била много бистра и студена. Тази вода се вардела от един голем бик, който денем влизал в извора, а ношно време излизал и се давел и се борел с говедата на селяните. Дори имало и случаи, когато този бик умъртвил някои воллове, които били вързани и не могли да избегнат от бика. Опасността от този бик създала големи грижи на хората, тъй като добитъка им бил вече изложен на опасност. Те започнали да взимат мерки. Една нощ всички мъже от селото взели лопати, секири и дървета и почнали да чакат навсякъде из селото, дори и при извора, да излезе и да го убият. Когато вече дошло потайно време [среднощ], бика излезъл от извора и отишъл в най-близкия обор да бие воловете на стопанина. Селяните се нахвърлили върху него и успели да го убият. Бика паднал мъртъв. Но от тази нощ нататък вече водата от извора почнала да намалява и за едно късо време изчезнала, защото бика бил убит и нямало кой да я варди. Тази излезла на друго място, а именно чак в Палилула, дето и днес си тече (Balgarsko narodno tvorchestvo 1963: 216).

Appendix 2

Karst water route from the village of Stubel to the village of Palilula
Village of Stubel, Montana municipality, Montana District

2.1. Кога тука са били изворите, излазило бик. Воден бик му викат, що живее у водата – и ѝе като вол така, не знам какъв ѝе цвет.

Излази и прибил биковете. И затва ора паметни зели едно точило, напълнено с восък и са го затиснали и водата изкочила у Палилула. Там има воденица, там отишел бико и така.⁷

⁶ AIF II No. 182: 91. Respondent: Filip Grigorov Dzhokov, born 1914 in the village of Zamfirovo, Montana District, education 4 gr., occupation carpentry. Recorded by: Rossen R. Malchev on July 20, 1983 in the village of Zamfirovo.

⁷ Archive of the Ongal Association for Anthropology, Ethnology, and Folklore studies (AOA). Village of Stubel I. Respondent: Ivan Nikolov Topalski (Evancho Turskio), born 1884 in the village of Stubel, Montana district, education 6 gr., occupation agriculture. Recorded by: Adelina Angusheva on July 17, 1984 in the village of Stubel.

Appendix 3

Karst water routes from the village of Lipen to the village of Palilula and to the village of Beli Breg at the same time Village of Lipen, Montana municipality, Montana District

3.1. Какви животни има на земята отгоре, такива има и по водата, и по океаните. Водата ходи под земята.

Имало е некога воден бик – волъ нескопен. Извора му е извирал у месноста „Сладуньо“. Къде Пъстрината, у падината под връо. Имало е гора – дъбове, брестове.

Он е като златната рибка, не мое искочи да го види слънцето. Само у водата може да живее. Бил е гол, без да има коса. Червен е бил. Прави роги – говеждите роги винаги били прави. Голем е бил, като обикновените. Той го е владеел извора. Ноща искача. Искача из дупка, из ками-ко.

На ората не е правил никакви пакости. Ората са пили вода от извора, ама денем ще пият, нощем нема кой да оди там. Скача на кравите да ги завожда. Като се утели телето, като види слънцето, щом го огрее, веднъга умира. Телетата – имало е едни – голи половината. Щом изгрее слънцето – умира телето.

По трима са били говедари на времето, те забележили, че се биат биковете – техниа и водниа. И докарват оня бик, който си е на ората, селскиа, надеват му железни роги. И тоя вол намушка оня вол и оня се скрил във водата и почва да тече кръв. Убождава го нашиа. Мушнал го е у страната, водниа побегнал. Временно е текла кървава водата. И водата пробива, а он умрел. Сега се е изместил бика у село Палула.

И тугива кмета, казал се е старейшина, нарежда да се съберат триста руна вълна, точило, овча вълна и восък. И с таа вълна отиват и затискат, а после заливат с восък. Пробила е на друго место водата – у Палилула.

Има и там излезнала вода – у Бели брег.

Пенчо Мазников е фърлил червена боя у извора у „Сладуньо“ у Липенското. Боята се явила у Бели брег. И в до Палилула ямата излезла кървава вода, после установили – не е кръв, то е боя. Ямата беше обрасла с много глог, била нарината. Штом надделеат дъждеве, тя надделева водата. Десетина метра има дълбочина. Кога вали дъжд, излазя вода за по дваесе дена. Нощем – водата думка, лумка, дека е запрена. Има тука камъне, които показва, че е дърво вкаменено. Тогай е било море и се е оттеглило.

Палилула хиляда деветстотин и седма и осма година беа осемнайсе къщи. Било някога на турчин – Алюш. Когато излезнала водата, било

турско време. Най-напред се е казвало „Изворо“ – влива се у Ботунята. Преди това не е имало село там, ората са повече от Липен, преселници. У Палилула имало воденица на тоа извор – на Пашеджик, на бео – син на Алюш.

Това го знам от Петко Младенов от Липен, от Петъовци. Беше начетен човек, земеделец бил. Он е срещал Александър Батенберг.⁸

3.2. У месноста „Селището“ към Палилула при обилни дъждеве е излизала вода. Около Свети четирсе мъченици, на Младенци. Там сипвали червена вода, излиза в Бели брег, да видат къде ще излезе водата. Извора на Палилула и от Липен, които излизат в Бели брег, идват от Пъстрината – с връх Чуй петел, висок петстотин и педесе метра.⁹

Appendix 4

Karst water route from the village of Galatin (through the village of Gradeshnitsa) to the village of Beli Breg Village of Galatin, Krivodol municipality, Vratsa District

4.1. У наше село в месноста „Чуката“ излазала голема вода, та заливала цело село. Извор голем и таа вода доажда ношно време, а денем я нема. Там излазало водни бик. Он не може да живее на суho, като риба е. Он бил много голем и по-голем от обикновените, па черен. Сайбия на водата, на тоа извор. Тоа е бил говежди бик. И тоа бик ношно време излазал, натискар огради, плетица, троши и влаза у оборо. Там праил борба сас селските бикове и он ги надделева, и они го гонат и пак ги, се надделевал ги. Ношно време е водил селски крави, други пакости не е правил. И некое крава се развѣди и щом се роди телето зарани и го види слнце – умира, а на сенка и у водата си живее. А като се разигра бико ношно време, става наводнение и заява селото. Он редко пъти ги е заявал, ма ги заява у месецо един-два пъти.

И они, селяните турали на другите бикове железни роги, що тоа водни бик ги надделева. И като им турили железата на рогите, наранили го, един го разпрал и го прогонили. Улезнал си обратно у изворо. И он като е наранен и е изревал силно, та селото уплашил през ноца. Водата станала

⁸ АОА. Village of Lipen I. Respondent: Marin Lukanov Drumchov, born 1895 in the village of Lipen, Montana district, education 6 gr., occupation agriculture. Recorded by: Svetoslava Pencheva and Rossen R. Malchev on December 23, 1984 in the village of Lipen.

⁹ АОА. Village of Lipen I. Respondent: Yoncho Bozhinov Tutov, born 1926 in the village of Lipen, Montana district, education 7 gr., occupation carpentry, tractor driver. Recorded by: Svetoslava Pencheva and Rossen R. Malchev on December 23, 1984 in the village of Lipen.

крвава и това ги принудило да а запират и турили тигива камъни и така. И решили ората да запушат и турили един воденичен камик на отворо и дрехи, и вълна, и земя одгоре и я спрели. И се явила таа вода у село Бели брег. У Бели брег водата текла крвава некое време и после се изцедила.¹⁰

4.2. Имало у Галатин воден бик – без кожа. Имал си и косми, ама като без кожа. Той си има сичко. Черно – като бивол. Нескопен. Не мое живее много на сухо. Храни се като рибата – от самата вода. Диша от-страни като рибата. Нали тека и мишь има. Плъове у водата.

Там, дека е живел у Галатин, било е езеро на времето накрай село. Воднио бик излазал от блатото. Излиза и прави борба сас селскио бик. И после гони кравите. И они, кога се отелат, телето умира, що не е при-способено ни за живот у водата, ни за живот на сушата. И хората, като видат селскио бик, че ослабва в борбата с воднио, му турат ена вила на рогите. Като почнали да се борат, воднио побегва, що е бил наранен и водата тръгнала кървава и много голема. Че отнесе селото! И ората но-сат вълна, черги, воденични камъни, да запушат, и ена седмица върве-ла водата и почнала по-малко да тече. И в село Бели брег минала вода, около село Градешница, и там са напраили чешми. Poznali, че е од га-латинската вода по вълната, дека излизала од новио извор, а они нали запушвали с вълна оттатика.¹¹

Village of Gradeshnitsa, Krivodol municipality, Vratsa District

4.3. Водни бик – заблатен дол (Nikolov 1997: 133).

Appendix 5

Karst water route from the city of Krivodol to the village of Baurene
(and eventual extension to the village of Lesura)
The city of Krivodol, Vratsa District

5.1. В местността Орничето, при имотите на Калчев, имало извор. Там местността била пасище, където лятно време пладнували стадата с добитък.

¹⁰ AOA. Village of Galatin I. Respondent: Yancho Todorov Petkov, born 1923 in the village of Galatin, Vratsa District, education 7 gr, occupation agriculture, livestock breeding. Recorded by: Iveta Todorova and Rossen R. Malchev on April 15, 1983, in the village of Galatin.

¹¹ AOA. Village of Galatin I. Respondent: Ivan Petkov Yolov, born 1911 in the village of Galatin, Vratsa District, education 7 gr, occupation blacksmith, shoemaker. Recorded by: Iveta Todorova and Rossen R. Malchev on April 10, 1983, in the village of Kottenovtsi, Berkovitsa municipality, Montana District.

Изворът си имал сайбия – воден бик. Той често излизал и се биел със селския бик. Плакали се говедарите на кмета и на старейшините. Решили да направят железни рога на селския бик. Надянали ги на главата му. Когато излязъл водният бик, отново селският бик го намущкал с железните рога и той окървавен скочил в извора, след което извора пресъхнал. Водата излязла по-късно на около десетина километра по-надолу, в местността Пали лула, край село Баурене, Врачанско (Kolev 2000: 42).

Village of Lesura, Krivodol municipality, Vratsa District

5.2. На запад от село Лесура, Врачанско, в местността Седлото се намира извор, наричан Върлото. На 150 м от него има още един извор със същото название.

Легендата разказва, че в далечното минало водата от този извор е текла като река. От водата всеки ден излизал огромен воден бик, който гонил кравите на селяните. Но понеже бил неплоден, кравите оставали ялови. Жителите не могли да прогонят бика. Той сам се връщал във водата и изчезвал в извора.

Тогава те решили да затрупат извора, което и направили. Така те се спасили от бика (Kolev 2000: 43).

Appendix 6

Karst water route from Vratsa to separate villages, north of the city
Village of Galatin, Krivodol municipality, Vratsa District

6.1. Разправят, че не е имало никакъв водни бик, ами ено време турците искали да вземат земите на селото, да одглеждат добитък, що е имало голема и хубава вода. Ама наште българи запушили извора и като дойдат турците, они им викат: „Нема никаква вода!“¹²

6.2. За извора в „Чуката“ разправят, че се е удавило там ено момче турче и тигива турци и българи запушват тоа извор.¹³

¹² AOA. Village of Galatin I. Respondent: Yancho Todorov Petkov, born 1923 in the village of Galatin, Vratsa District, education 7 gr., occupation agriculture, livestock breeding. Recorded by: Iveta Todorova and Rossen R. Malchev on April 15, 1983, in the village of Galatin.

¹³ AOA. Village of Galatin I. Respondent: Yancho Todorov Petkov, born 1923 in the village of Galatin, Vratsa District, education 7 gr., occupation agriculture, livestock breeding. Recorded by: Iveta Todorova and Rossen R. Malchev on April 16, 1983 in the village of Galatin.

6.3. Водни бик – ‘заблатен извор’ на 2 км югоизточно от селото (Nikolov 1997: 133).

Village of Borovan, Borovan municipality, Vratsa District

6.4. Местност „Шаварна“ (с. Борован) – изток, 1 км, голяма локва, където някога падали много диви патици и гъски. Много отдавна там извираше силна вода, която карала воденици, после водата изчезнала, пропаднала. Според преданието, в „Шаварна“ живял воден бик и водата спряла, след като той бил убит от селяните. Названието произхожда от „шавар“ – трева по мочурливи места, блатни растения, папур, – и наставка -на (Поров 1959: 659).

The city of Vratsa

6.5. Водни бик – разлив на р. Лева, западно от Враца (Nikolov 1997: 133).

Appendix 7

Karst water route from the village of Dolna Verenitsa
to the village of Voyntsi

Village of Voyntsi, Montana municipality, Montana District

7.1. Дедо ми е разправял, а на дедо ми е разправял неговия дедо. Е-ей, много ототдавна е било това, преди сто и петдесет, ако не и двеста години. У Долна Вереница е имало некакъв вир, голем. И излизала вода там и там си се кутала, като блато висока така, широко. Там си излиза, там си се кута. Та турците некоги са оттам зимали и са правили тирове та със ориз са сеяли тука. И водата е била много, пуцат водата и она поемне.

И дедо казва така: „Тая вода се е изгубила.“ А що се е изгубила. Изкачало некакъв воден бик, говедо. А имало е селски говеда. И тука ние си имахме, я ги знам – ята, е-е, по педесе-шейсе говеда, биволе. Изкарват ги ората и един ги пасе и вечер ги пуца. И у Долна Вереница е имало, а имало и селски бик на говедата. И бико стане вир вода, тоя на говедата, селскийо. Ама казват така – невидим, онова се не види. А он се е борил с него и се борат. И какво ще измислат – на тоя бик, селскийо, от бакър, направено капе и наденато на неговите роги. По малко и заклинено тука, горе, на край. И като пришли там, минали говедата и он си излиза оня бик и се борят със тоя. И като се чернела водата: водата се чернала и се изгубила. Изгубва се след това масово. И доажда тогива,

тука излиза водата, пробива същата, над наше село. Те сеги дека поят свинарничко, над наше село излезнала, воденичарски камик е карала. (Вода, уле, дека кара камъни, дека мелят брашното. Ти знайш ли това, старовремските?) Та там водата, те толко вода, мелница, тука е имало, воденичка с един камик. Таа вода е карала, дека е избила тука над селото.

Те това ми го е разправал деда, че неговия деда му е разправал това. И това го никой не верва.

(Зап.: Какво е това невидимото?)

– Е, бик, казват, че е бик като тоа. Бик, невидим, оня си е у водата. Излиза – кае – и се кута пак у водата (Mitseva 1994: 48–49).

Appendix 8

The *zmeя* from the village of Kotenovtsi and the origin of the spring in the village of Leskovets
Village of Leskovets, Berkovitsa municipality, Montana District

8.1. Змея се движи нощем. Он си е смок с крила.

На местото на Лесковец имало вода голема и брестак. Таа вода е била у Котеновци и у нѐа живеял един змей. И змея одел ношно време при едно момиче, а она станала жлта като змея. През деня у водата се кута, ношно време излазя. Брат или баща на момичето го завардил с пушка, убил го и го фрлил вътре у водата. И водата от Котеновци излезнала на местото на Лесковец. Първоначално водата е била червена от кръв, а после се избистрила.

Сега у Лесковец нема место, свързано сас змея.¹⁴

Appendix 9

The legend about Saint George and the Dragon from the village of Leskovets
Village of Leskovets, Berkovitsa municipality, Montana District

9.1. Имало сиромаа човек и се цанило у чорбаджия, а он имал мома. И на таа нашта чешма, која мома дойде за вода, алата я глта – змей некакво големо. Изглтала свичките моми и останала на чорбаджията

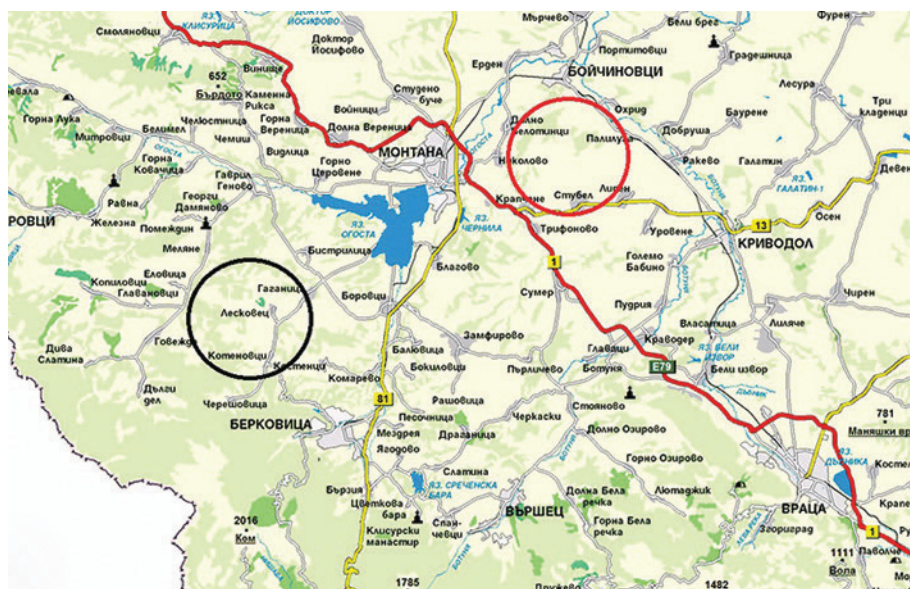
---

¹⁴ AOA. Village of Leskovets I. Respondent: Kamena Todorova Izikiyuva, born 1903 in the village of the Leskovets, Montana District, education 4 gr, occupation agriculture. Recorded by: Rossen R. Malchev on July 14, 1982 in the village of Leskovets.

момата. И Гьоргя рекъл: „Че ти спасим момичето.“ Земя един конь и се укачи и земе шиш голем и тогаа момата држи стомнъта зади коньо. А свети Гьоргя на коня и он я пробада алата у водата и три дена и три ноци текла крива водата. И се връща он. Макята и бащата на момичето ги чакали и плакали и кат' се задали они, чорбаджията рекъл: „Гьоргя, какво искаш да те надарим, че ми спаси дъщерята?“ А он: „Нищо не искам, а од овчаро по ягне и од орачу по колак.“

От стоката умира най-доброто, ако не закойаш на Герговден.¹⁵

Appendix 10

Map Pastrina – Leskovets – Kottenovtsi

Bibliography

[Antonov, Danchev] Антонов, Христо и Данчо Данчев (1980). *Подземни води в НРБ*. София: Техника.

¹⁵ AOA. Village of Leskovets I. Communicator: Penka Varbanova Tsegina, born 1910 in the village of the Leskovets, Montana District, education 4 gr., occupation agriculture. Recorded by: Rossen R. Malchev on July 16, 1982 in the village of Leskovets.

- [Balgarsko narodno tvorchestvo] *Българско народно творчество* (1963). Водата в Трапячкова махала. *Народни предания и легенди*. Том 11. Романска, Цветана и Елена Огнянова (Ред.). София: Български писател.
- [Kolev] Колев, Николай (2000). *Български предания и легенди, свързани с водоизточници*. Велико Търново: Фабер.
- [Malchev] Малчев, Росен (2001). Фолклор и карст – легенди за Водния бик от Северозападна България. *Карст*. Том 1. София: Асоциация околна среда и културно наследство в карста, 182–185.
- [Malchev] Малчев, Росен (2006). Тутракан и текето “Демир баба” – в търсене на сакралната връзка. *Река Дунав – поминък и култура*. Тутракан: Исторически музей – Тутракан, 146–156.
- [Malchev] Малчев, Росен (2011). Демоничният персонаж воден бик и свещената планина Пъстрина в Северозападна България. *Годишник на Регионалния етнографския музей – Пловдив*. Том 6. “Нощта в народните вярвания и представи”. Пловдив: РЕМ, Благотворително дружество, 242–253.
- [Malchev] Малчев, Росен (2013). Метаморфозите на еротичното. *Годишник на Асоциация “Онгъл”*. Извънредно издание. “Българската Vita Sexualis”. София: Импресарско-издателска къща „Род“, 24–39. Интернет източник: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=230322>, посетен на 25. 8. 2017.
- [Mollov] Моллов, Тодор (2004). Кюстендилската котловина през оптиката на българската народно-християнска космология. *Сборник в чест на проф. дфн Георги Данчев*. Димитър Кенанов (Отг. ред.). Велико Търново: Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”, 283–302. Интернет източник: <http://liternet.bg/publish/tmollov/kiustendil.htm>, посетен на 25.08.2017.
- [Mitseva] Мицева, Евгения (1994). Бик се бори с невидимо. *Невидими нощни госту*. Евгения Мицева (Ред.). София: Наука и изкуство.
- [Nikolov] Николов, Богдан (1997). *Топонимията на Врачанска околия*. София: Алиса.
- [Porov] Попов, Константин 1959. Местните имена в Белослатинско. *Годишник на Софийския университет “Св. Климент Охридски”*. Филологически факултет. Том 54, кн. 2. София: Университетско издателство, 485–671.
- [Radenković] Раденкович, Любинко (1998). Водяной бык в преданиях балканских славян. *ПОЛУТРОПОН*. К 70-летию Владимира Николаевича Топорова. Москва: Индрик, 439–446.
- [Trubarac Matić] Трубарац Матић, Ђорђина (2016a). Водени бик балканских и других светских традиција: порекло представе. *Гласник Етнографског института САНУ LXIV* (1), 163–177.
- [Trubarac Matić] Трубарац Матић, Ђорђина (2016b). Балкански водени бик: типолошко одређење сагледано у контексту представа о воденим биковима у другим европским и светским традицијама. *Савремена српска фолклористика* III. Ур. Б. Сувајић et al. Београд: Удружење фолклориста Србије, 253–269.

Процеси културне адаптације елемената природне средине
традиционалним моделима знања:
Случај демонског бића „водени бик“
(на материјалима из бугарских области Монтана и Враца)

Росен Росенов Малчев

Резиме

Представе о демонском бићу званом „водени бик“ сачуване су у колективном сећању заједница из различитих села у западној и северној Бугарској. Најразвијенија и најочуванија веровања о овом бићу посведочена су међу житељима села близу планине Пастрине, у северозападним административним областима Монтана и Враца.

Анализа текстова о воденом бику и његовим воденим изворима показује да је у њима колектив прилагодио чињенице о природној средини властитим моделима знања користећи утврђени тезаурус традиционалних појмова и идеја. Тако је на фолклорно-митолошки начин кодирао реалне хидролошке процесе и сачувао знања о различитим етапама локалне и регионалне историје овог крашког предела.

Кључне речи: водени бик, фолклорни тезаурус, демонологија, хтонско биће, хидрологија, крашка историја

Dr. Rossen Rossenov Malchev
Ongal Association for Anthropology,
Ethnology, and Folklore Studies, Bulgaria
E-mail: rmalchev@abv.bg

Примљено: 14. 9. 2017.
Прихваћено: 3. 11. 2017.